

ილია და უორდროპები

კონკურსი „ბრიტანეთი და საქართველო“

ნარკვევი

„ილია და უორდროპები“

შუა საუკუნეების ეპოქის ინგლისში, ისევე როგორც დასავლეთ ევროპის ბევრ სხვა ქვეყანაში, საქართველოზე წარმოდგენა მეტწილად ანტიკური წყაროების მიხედვით ჰქონდათ, რადგან ის სახელგანთქმული ბერძენი და რომაელი ავტორები, რომლებიც თავიანთ კლასიკურ თხზულებებში საქართველოს არაერთხელ მოიხსენიებენ, ინგლისურ ენაზეც იყვნენ გადათარგმნილი.

ჯვაროსანთა ლაშქრობების მონაწილენი, სახელდობრ რიჩარდ ლომგულის რაინდები, იმ დროინდელი აღმოსავლეთის უძლიერესი ქრისტიანული სახელმწიფოსა და მის შემქმნელთა - დავით აღმაშენებლისა და თამარ მეფის სახელების მიმართაც არ უნდა დარჩენილიყვნენ გულგრილნი.

1611 წელს ლონდონში პირველად დაიდგა მე-17 საუკუნის დასაწყისის ინგლისური დრამატურგიის თვალსაჩინო წარმომადგენლების - ფრანსის ბომონტისა და ჯონ ფლეჩერის პიესა „მეფე და არამეფე“, რომლის მოქმედება გადატანილია აღმოსავლეთში, ხოლო ნაწარმოების მთავარი გმირი არბასისი - იბერიის მეფეა.

შექსპიროლოგიურ ლიტერატურაში (ვ.დიბელიუსი და სხვა) იყო ცდა შექსპირის „ტიტუს ანდრონიკუსის“ ერთ-ერთი მთავარი პერსონაჟის - გუთების დედოფლის - ტამორას თამარ მეფესთან იდენტიფიკაციისა, თუმცა, მას სავსებით არ იზიარებენ ქართველი მკვლევარები.

უილიამ შექსპირი

საქართველოსადმი ინგლისის საზოგადოებრიობის ცხოველი ინტერესის დამადასტურებელი ფაქტია: ქეთევან დედოფლის წამებაზე 1633 წ. ოქსფორდში ინგლისურ ენაზე დაბეჭდილი წიგმი, რომელსაც ჩვენზე პირველად ა.გაწერელიამ მიაქცია ყურადღება, ხოლო შემდეგ ქართულადაც ითარგმნა, აგრეთვე ტავერნიეს „ექვსი მოგზაურობისა“ და ჟან შარდენის სახელგანთქმული „მოგზაურობის“ წიგნის ზედიზედ რამდენიმე ინგლისური -თარგმანის გამოცემა.

2

საქართველოსა და ქართველებზე გარკვეული წარმოდგენა და საკუთარი შეხედულებანი ჰქონია დიდ ინგლისელ პოეტს ჯორჯ გორდონ ბაირონს (1788-1824) რომლის „ღონ-ჟუანშიც“ ნახსენებია კავკასიონის ყინულოვანი მწვერვალები, სტამბულის ტყვეთა ბაზარზე გასაყიდი ქართველი...

ჯორჯ გორდონ ბაირონი

XIX საუკუნის საქართველოში ქართულ ენაზე ითარგმნებოდა ინგლისური ლიტერატურის საუკეთესო ქმნილებანი თომას მურის, ვალტერ სკოტის, ჯონათან სვიფტის, რობერტ ბერნსის, ლიკენსის, შელის, ჯერობ ჯერომის, დანიელ დეფოსი, მარკ ტვენისა და სხვ. რომელთა მთარგმნელებად გვევლინებიან ი. ჭავჭავაძე, ნიკო ნიკოლაძე, მამია გურიელი, გიორგი ჭალადიძე... , ასევე დიდი ინტერესით ადევნებდა თვალყურს ქართველი საზოგადოება ჟურნა-გაზეთებში („ცისკარი“, „დროება“, „ივერია“...) გამოქვეყნებული ი. ჭავჭავაძის, ნ. ნიკოლაძის, გ. წერეთლის, ს. მესხის, დ. მიქელაძისა (მეველის) და სხვათა წერილებსა თუ კორესპონდენციებს ინგლისის მიმდინარე ლიტერატურულ-კულტურულსა თუ სოციალურ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ცხოვრებაზე.

აი, ასეთ ორმხრივ, ინგლისურ-ქართულ და ქართულ-ინგლისურ გაცნოველებულ კულტურულ-ისტორიულ ურთიერთობათა პირობებში XIX საუკუნის შუა ხანებიდან ინგლისში თანდათან აღმოცენდა და განვითარდა ქართველოლოგია, როგორც მეცნიერული დისციპლინა.

ოლივერ უორდროპმა საუნივერსიტეტო განათლება ოქსფორდში მიიღო და იგი ჭაბუკობიდანვე მოგზაურობით ყოფილა გატაცებული. 1887 წ. აპრილში, 22 წლის ოლივერ უორდროპმა პირველად დადგა ფეხი საქართველოს მიწაზე და მოიარა ჩვენი ქვეყანა. ჭაბუკ ინგლისელს მასპინძლობას ილია ჭავჭავაძე და ივანე მაჩაბელი უწევდნენ. სამშობლოში დაბრუნებისთანავე დაწერა შესანიშნავი წიგნი - „საქართველოს სამეფო“, რომელიც 1888 წ. შემოდგომაზე უკვე დაიბეჭდა ლონდონში.

ოლივერ უორდროპის უმცროსი დ - მარჯორ უორდროპი, 1894 წ. ლონდონში გამოცემულ თავის „ქართულ ხალხური ზღაპრების“ ინგლისური თარგმანის წინასიტყვაობაში გულახდილად წერდა: „ჩემი ძმის მიერ დაწერილმა წიგნმა რამდენიმე წლის წინათ პირველად მიიზიდა ჩემი ცნობისმოყვარეობა და აღმიძრა გულში ინტერესი საქართველოს და მისი მხნე და მშვენიერი ერისა“.

ოლივერ უორდროპი თავის „საქართველოს სამეფოში“, ცალკე თავს უძღვნის ქართულ მწერლობას, სადაც განსაკუთრებულ ყურადღებას იჩენს „ვეფხისტყაოსანის“ მიმართ. ოლივერ უორდროპი გვაწვდის ძირითადად ხალხურ გადმოცემებზე დამყარებულ ბიოგრაფიულ ვერსიებს შოთა რუსთაველის შესახებ გვაძლევს „ვეფხისტყაოსნის“ იდეურ-მხატვრულ ანალიზს და მოქმედ გმირთა დახასიათებას, გვიხატავს პოემის ეროვნულ ფესვებზე აღმოცენებულ ისტორიულ გარემოს. უორდროპი მოკლედ გადმოსცემს „ვეფხისტყაოსნის“ შინაარსს და ავლებს რა პარალელს „ვეფხისტყაოსნისა“ და შუა საუკუნეების დასავლეთ ევროპულ სარაინდო რომანს შორის, ამბობს: „ავთანდილი წარმოგვიდგენს აღმოსავლეთის ქრისტიან რაინდს, რომელიც ჰგავს ჩვენსა როლანდს და რაინდებს წითელი ჯვრისას, ხოლო ტარიელი წარმოგვიდგენს ნამდვილ მუსლიმანს, რომელიც სრულიად შეუბოჭავ გეძნობას... კითხვის ინტერესი საკვირველად არის დაცული მთელ პოემაში და მიდი დრამატული ერთიანობა არ გეკარგებათ თვალიდან. ხოლო რაც არ უნდა საინტერესო იყოს ამბავი, „ვეფხისტყაოსანი“ უმთავრესად იმითთა ძვირფასი, რომ იგი წარმოგვიდგენს სურათს, თუ როგორ ცხოვრობდნენ ქართველები თამარ დედოფლის დროს. ო.უორდროპი განსაკუთრებით ხაზს უსვამს იმას, რომ რუსთაველის დროში მოსაწონი გმირი უნდა ყოფილიყო განთქმული მამაცობით, სიუხვითა და ცხოველი სიყვარულით:

False hod's the root... („რადგან თავია სიცრუე ...“) უფრო შესანიშნავი სტრიქონი მთელ ამ პოემისა მგონი ის უნდა იყოს რომელშიც გამოთქმულია „A glorious death is better than a life of shame“. („სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელივანი“.) ოლივერ უორდროპის „საქართველოს სამეფოს“ იმთავითვე დიდი ყურადღებითა და მოწონებით შეხვდა როგორც ინგლისელი, ისე ქართველი საზოგადოებრიობა. ი.ჭავჭავაძის „ივერია“ უკვე 1888 წ. 20 ნომებერს აუწყებდა მკითხველს ო.უორდროპის მიერ ინგლისში გამოცემული ამ თხზულების შესახებ. „ივერია“ თავისი რამდენიმე ნომერი მიუძღვნა სანოს ფსევდონიმით ხელმოწერილ სტეფანე ჭრელაშვილის წერილს, რომელშიც ვრცლად იყო გადმოცემული ოლივერ

უორდროპის „საქართველოს სამეფოს“ შინაარსი. ასე გაიცნო ქართველმა ხალხმა უორდროპის გვარი პირველად, ოლივერ უორდროპმა კი ასე გააცნო ქართველი ხალხი და ქართული კულტურა ინგლისელ მკითხველს და უწინარეს ყოვლისა, თავის უმცროსსა და უსაყვარლეს დას-მარჯორი უორდროპს. უკვე გასაკვირი აღარ არის ამ წიგნის გაცნობის შემდეგ მარჯორი უორდროპი რომ დაინტერესებულყო საქართველოთი, მითუმეტეს, წიგნის ავტორი იყო მისი სათაყვანო უფროსი ძმა, რომელიც, ბუნებრივია, პირად საუბრებშიც არა ერთ ახალ და საინტერესო დეტალით შეავსებდა თავის წიგნში მონათხრობს კავკასიის ამ ულამაზესსა და საოცნებო ქვეყნის შესახებ. მარჯორიმ მიზნად დაისახა ესწავლა და საკუთარი ხელით გამოეყვანა უცნობი ლამაზი, ქართული ასოები, ენა გაეტეხა და ესაუბრა მისთვის უცნობი ხალხის ენაზე, საკუთარი თვალთ ენახა ზღაპრული მხარე-საქართველო და აქ მცხოვრები სტუმართმოყვარე და გულღია ქართველი ხალხი, საკუთარი ყურით მოესმინა ცოცხალი ქართული მეტყველება. უორდროპების ის დიდი ამბავი, რომელიც მათ ქართულ კულტურას დადეს, მარტო ამით როდი ამოიწურება: წლების მანძილზე მათ თავი მოუყარეს ძველი ქართული ხელნაწერი თუ ნაბეჭდი წიგნების შესანიშნავ კოლექციას, აგრეთვე ქართველ მწერლებთან და საზოგადო მოღვაწეებთან ხანგრძლივი მიმოწერით დაგროვილ მდიდარ ეპისტოლარულ მემკვიდრეობას, რომელიც დღეს ოქსფორდის უნივერსიტეტის ბიდლის სახელობის ბიბლიოთეკაშია დაცული, რომლებიც ახალ შუქს ჰფენენ ინგლისურ-ქართულ კულტურულ-ლიტერატურულ ურთიერთობათა მდიდარ მატთანეს.

როგორც ვიცით, მარჯორი სარგებლობდა მარი ბროსეს ქართული ენის თვითმასწავლებლით, სახარების ქართული თარგმანითა და დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონით, რაც გახდა საფუძველი მის მიერ შედგენილი ინგლისურ ქართული ლექსიკონისა: Georgian-English Wordlist. (MS. Wardr. c. 1 (10) ორასი სიტყვისაგან შედგენილი ლექსიკონი უპირველესია ინგლისურ-ქართულ ლექსიკონებს შორის.

ქართველი საზოგადოება ყოველთვის ეხმაურებოდა მარჯორის მიერ წამოწყებულ ნებისმიერ ქართველოლოგიურ საქმიანობას, რაც მუდამ ირეკლებოდა ქართულ ჟურნალ - გაზეთებში. მის მიერ ქართულ-ინგლისური ლიტერატურული ურთიერთობის გადრმაგების საქმეში გადადგმული ყოველი ნაბიჯი დეტალურად აღიწერებოდა და ქვეყნდებოდა. პირველი სტატია და-ძმის ქართველოლოგიური მოღვაწეობის შესახებ გვატყობინებს ინფორმაციას ქართული ხალხური ზრახვებისა და „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნის დაწყების

შესახებ. (Литературные новости 1894) ამ გაზეთში მოყვანილია ოლივერის მიერ ივანე მაჩაბელთან გაგზავნილი წერილი, რომელიც ამჟამად ხელნაწერთა მოუხეუმშია დაცული. (ლიტ. მუხეუმი №14219)

ბ) იგივე ინფორმაციაა მოცემული ასევე გაზეთ „ივერიაში“. (ივერია 1894: №11)

„გაზ. „კავკაზს“ ცნობა მოსვლია ინგლისიდან, რომ საქართველოს ცნობილი მცოდნის ოლივერ უორდროპის დაიქნი ვარდროპი, თავის ძამასავით, შეუდგა ქართულის ენის შესწავლას, რათა ინგლისის საზოგადოებას გააცნოს საქართველოს ისტორია და ლიტერატურა, რომელსაც დასავლეთ ევროპა, მეტადრე ინგლისი, კარგად ვერ იცნობს... ეს ქალი ისე გულმოდგინედ შრომობს და შედარებით მცირე ხანში იმდენად შეითვისა ქართული ენა, რომელსაც ევროპიელები ადვილად ვერ სწავლობენ, რომ უკვე გადათარგმნა

ქართულ ენაზედ „ქართული სახალხო არაკები“. ვ. აღნიაშვილისა, ცალკე წიგნად გამოცემული 1891 წელს.” (ივერია 1894, №11) ქართველი ჟურნალისტი ვარლამ ჩერქეზიშვილი ლონდონიდან წერს:

„ამ ტანადს, ნარნარს, მოხდენილს, წენარსა და მორცხვ ემაწვილ ქალს, დიდი ცოდნა აქვს. საკუთარი შრომითა, სურვილითა და მოწადინებით შექმნილი. წარმოიდგინეთ რამდენი მეცადინეობა და გულმოდგინება უნდა გამოეჩინა, როდესაც მას ახალგაზრდობის საუკეთესო დრო უდგია, როცა გარს ათასი გასართობი,

თავშესაქცევი და გასამხიარულებელი ახვევია...“ (ვაზიანი 1894, №162) ქართველმა საზოგადოებამ კარგად იცოდა მარჯორი უორდროპის მოღვაწეობასთან დაკავშირებული ნებისმიერი სიახლე გაზეთის, ჟურნალისა, თუ პირადი მიმოწერების საშუალებებით. როგორც მარჯორის ძმისადმი მიწერილი წერილებიდან ვიგებთ, მარჯორის მართლაც დიდი შრომა დასჭირვებია ქართულის შესასწავლად. იგი თავადვე სწერდა ძმას, რომ ქართულის სწავლა ნელა მიიწევს წინ და სიტყვების უმრავლესობა მალე ავიწყდება. ამ ენის შესწავლისათვის დიდი შეუპოვრობაა საჭირო. მან ერთხანს ქართულის სწავლის შეწყვეტაც კი გადაწყვიტა ჯანმრთელობის გაუარესებისა და მხედველობასთან დაკავშირებული პრობლემების გამო.

1892 წელს ოლივერის ბრიტანეთის ელჩის პირველ მდივნად დანიშვნის შემდეგ, ოჯახი პეტერბურგში გადავიდა და მარჯორისაც შესაძლებლობა მიეცა, რომ ქართულის ცოდნა ალექსანდრე ცაგარელთან გაეღრმავებინა. მას უკვე შეეძლო ქართულიდან ინგლისურად თარგმნა, მაგრამ თარგმნის დროს ხშირად მიმართავდა იგი ქართველ მოძვაწეებს გარკვეული სიტყვებისა თუ ტერმინების განსამარტად. ბოდლის ბიბლიოთეკაში დაცულია ასევე რამოდენიმე თაბახის ფურცელი, სადაც მოცემულია ილიას „განდგეილის“ რუსულად განმარტებული ქართული სიტყვები.

საქართველოში ჩამოსვლისას იგი უკვე საკმაოდ კარგად საუბრობდა ქართულად. აკაკი წერეთელი გაოცებულია ინგლისელი ქალის ქართულით. იგი თავის კრებულში წერს:

“ამას წინათ ერთი ახალგაზრდა, ცქრიალა, ინგლისელი ქალი გამაცნენს, რომელიც კარგათ ღაპარაკობდა ქართულათ, მხოლოდ გურულით კი უქცევდა კილოს”. (კრებული 1898: 28)

და-ძმის ქართველოლოგიური მიღწევების შესახებ ინფორმაციის მოპოვება შესაძლებელია გაზეთებისა თუ ჟურნალების საშუალებით. 1894 წელს უკვე გაზეთი “ივერია” ქართველ საზოგადოებას ამცნობს, რომ ლონდონში გამოიცა მარჯორის თარგმანი “ქართული ხალხური ზღაპრები” (Wardrop 1894) სადაც შესულია კახური, გურული და მეგრული ზღაპრები და ოცდარვა ანდაზაა მოყვანილი.

წიგნის გამოცემის შემდეგ ანრე კარბელაშვილი და ვარლამ ჩერქეზიშვილი ივერიის ლონდონელი კორესპონდენტი ერთად სტუმრებიან უორდროპებს ლონდონის გარეუბანში, ჩიზლესოტში. მარჯორის თავადვე უჩვენებია ოქსფორდის უნივერსიტეტის სლავისტიკისა და ფოლკლორისტიკის პროფესორის მორფილისეული შეფასებები. მან მთარგმნელს წარმატება უსურვა და თარგმანის ენა მოხდენილად ჩათვალა:

“დაიწყო გრამმის ბიბლიოთეკის სერიის ბეჭდვა და პირველ წიგნად გამოვიდა ქართული ეროვნული ზღაპრების კრებული, მშვენიერია და გულწრფელად ვუსირვებთ კრებულს აღიარებას. ეს ზღაპრები წავიკითხეთ, მათში ჩვენს მეგობრებს ვხედავთ ქართულ, მეგრულ და გურულ ტანსაცმლებში. ინგლისური ენა თარგმანისა დიდად სადაა, უკრიმანჭულო და ძალიან უხდება შინაარსს“. (კარბელაშვილი, 1987)

(ბოდლის ბიბლიოთეკის საცავში ვიხილეთ მარჯორის საქართველოში 1895 წელს ვიზიტის დროს ილია ჭყონიას მეუღლის, ანეტა ჭყონიას მიერ ნაჩუქარი ქართული ხალხური ზღაპრების ხელნაწერი. (იხილეთ დანართი №1) ესაა ბოდლის ბიბლიოთეკაში არსებული, კიდევ ერთი გაჩუქებული ქართული საგანძური, ისევე როგორც წმინდა გიორგი მეთორმეტის უძვირფასესი გულსაკიდი, მეჩვიდმეტე საუკუნით დათარიღებული „ვეფხისტყაოსანი“, 1712 წლით დათარიღებული „ვეფხისტყაოსანი“ და სხვანი.)

ქართული პრესა მუდამ ადევნებდა თვალყურს უორდროპთა მიერ თარგმანზე მუშაობის პროცესს და „ვეფხისტყაოსნის“ 1912 წელს ლონდონში გამოქვეყნების ფაქტსაც დიდი სიხარულით შეხვდა. ქართული ლიტერატურისა და კულტურისადმი დიდი პატივისცემა და სიყვარული ოლივერმა მარჯორის მიერ ნათარგმნ „ვეფხისტყაოსნის“ (Wardrop 1912) შესავალში გამოავლინა. ქართულ ლიტერატურულ ტრადიციებს გაცნობილი ოლივერი მკითხველს უხსნის რუსთაველის მსოფლმხედველობას, ძირითად მოტივებს, აწვდის ინფორმაციას ავტორსა თუ მის სახელთან დაკავშირებულ ლეგენდებზე, პოემის უძველეს ხელნაწერებსა და მის სალექსო საზომზე. იგი იუწყება:

„ქრისტიანობიდან მოყოლებული, ქართული კარგადგანვითარებული სალიტერატურო ენაა. ისეთი მდიდარი ლექსიკა აქვს, რომ ის მეტაფიზიკური ტექსტების არა მხოლოდ სიტყვასიტყვით არამედ მარცვალ მარცვალ თარგმნის შესაძლებლობასაც იძლევა“.

მარჯორი დაახლოებით თერამეტი წელი თარგმნიდა პოემას. რამდენჯერმე მიბრუნებია ხელახლა, თვლიდა, რომ თარგმანი ხარვეზებით იყო სავსე და მის გასწორებას კიდევ ათი წელი სჭირდებოდა. ამის მიუხედავად, უორდროპისეული ნაშრომი ინგლისურ თარგმანებში საუკეთესოდ ითვლება. იგი პირველი მეცნიერულად შესწავლილი თარგმანია ოლივერისეული წინასიტყვაობითა და კომენტარებით. მთარგმნელი ტექსტს კრიტიკულად მიუდგა გულდასმით შეისწავლა და სწორი გეზი მისცა ევროპელ მთარგმნელებს პოემის თარგმნის დროს. მან ინგლისურენოვან სამყაროს გააცნო პოემა, შემდეგ შუამავლის როლი ითამაშა მის სხვა ენაზე თარგმნის საქმეში.

მარჯორი ორჯერ ესტუმრა საქართველოს. პირველად 1894 წლის დეკემბერს, როდესაც მას თან ახლდა დედა და ძმა – ოლივერი, ხოლო მეორედ – 1896 წელს გაზაფხულს, დედ-მამა და ძმასთან ერთად. საქართველოში მოგზაურობის შთაბეჭდილებანი აღწერილია მარჯორის მიერ დაწერილ ნარკვევებში „შენიშვნები 1894-95 წ.წ. საქართველოში მოგზაურობის შესახებ.“ (უორდროპი 1958) შალვა გოზალიშვილის თქმით „უცხოელ მეგობართა შორის მარჯორი უორდროპი ერთი პირველთაგანი იყო, ვისაც თითქმის მთელი საქართველო ჰქონდა შემოვლილი... ყველგან სიხარულითა და სახალხო ზემოთ ხვდებოდნენ. საქართველოზე შეყვარებულ ინგლისელ საპატიო სტუმარსა და მეგობარ მწერალს...“

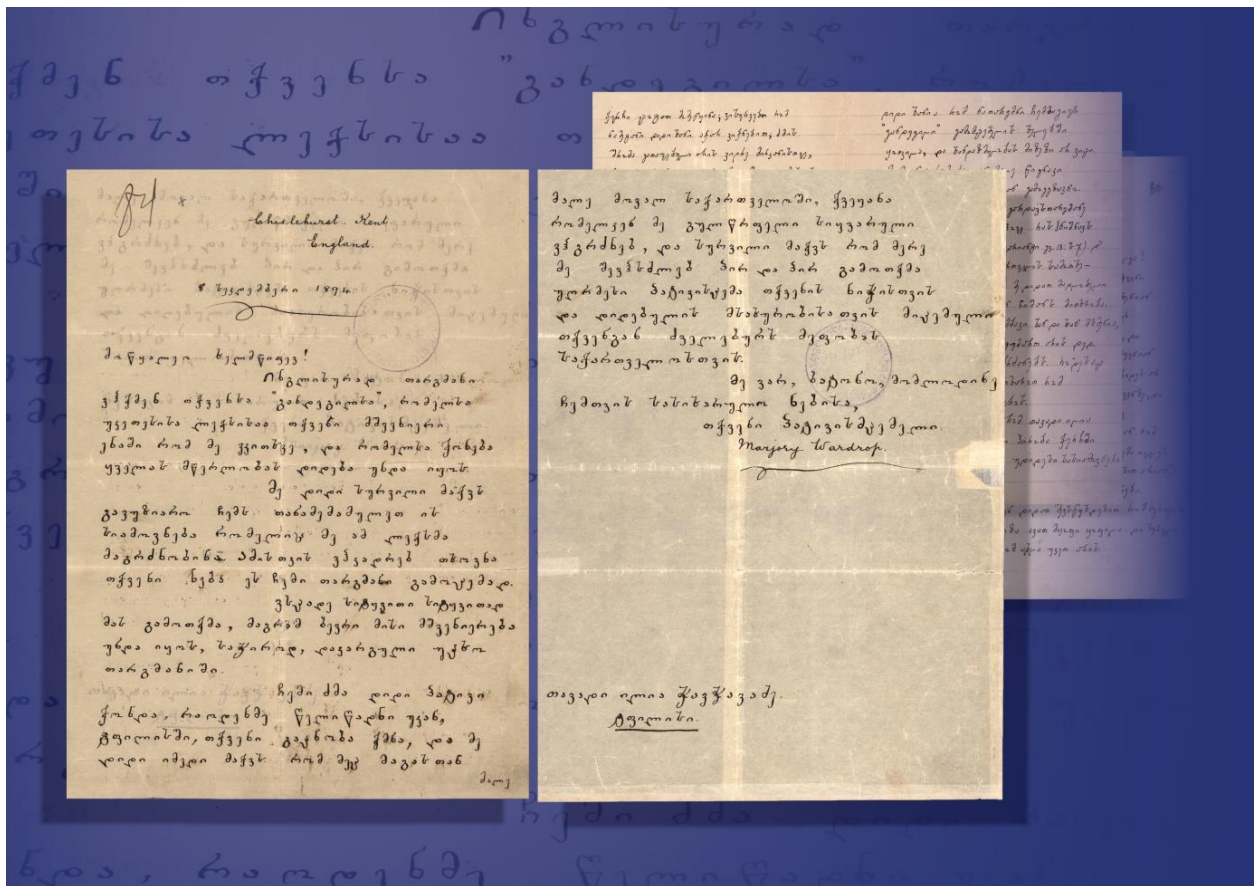
ილია პირველი მასპინძელი იყო ყველა უცხოელი მეცნიერისა და მწერლის, რომელიც საქართველოში კეთილი განზრახვით ჩამოდიოდა. „მოვიდოდა თუ არა ჩვენში რომელიმე ევროპელი და ქართველებს ჰკითხავდა, ჰყავთ ქართველებს დიდი ადამიანიო, ყველა ერთსა და იმავე პასუხს აძლევდა: როგორ არა დიდი ილია ჭავჭავაძეო.“ (გოზალიშვილი 1972 : 110)

1.მარჯორი უორდროპის სავიზიტო ბარათი. ილია ქავჭავაძის არქივი, N700

2.მარჯორი უორდროპის წერილი ილია ქავჭავაძეს. ილია ქავჭავაძის არქივი, N 594.

1894 წელს ილია ჭავჭავაძეს მისწერა წერილი და „განდევლის“ თავმნის ნებართვა სთხოვა.

ილიამ სიტბოთი და სიყვარულით აღსავსე წერილით უპასუხა მარჯორის და იგი საქართველოში მოიწვია: „დარწმუნებული ვარ ჩემს ნაწერს თქვენზე უკეთეს პატრონს ვერ ავუჩენდი“. (ივერია 1894: №108) იგი მოხარულია, რომ მისმა ნაწარმოებებმა მთარგმნელის ყურადღება მიიქცია. „ინგლისმა ცოტა რამ იცის ჩვენი უბედურის ქვეყნისა და დაობლებულის ერისა, რომელსაც ერთ დროს თავისი სახელოვანი წარსული ჰქონია...“ მას სურს, რომ ინგლისმაც იცოდეს, რომ ამ ჩვენს პატარა ქვეყანაშიც „საქმობს გონება და იძვრის გული“. რომ აქაც აქვთ თავისი ნატვრა და თავისი იმედი, რომ აქაც არის თავისი „წამება და წვალება უკეთეს დღისთვის“. ილიას მიზანი უცხო ქვეყნისთვის საკუთარი ტკივილის გაცნობა, გულისცემის, გულითადი ნატვრის, ჭირისა და ღხინის გადატანაა.

მარჯორიმ საქართველოში ჩამოსვლით უკეთ შეისწავლა ქართული ენა და უფრო მეტად შეიყვარა ქართველი ხალხი. იგი მუდმივ მიმოწერას აწარმოებდა ქართველ მეგობრებთან და მუდმივად იღებდა ქართულ ჟურნალ-გაზეთებს. მისი ყურადღება არასოდეს შენელებულა ქართული ენის, საქართველოს ისტორიის, კულტურის და ქართველთა ყოფა – ცხოვრების მიმართ.

ამის დამადასტურებელია ოლივერის მიერ დაარსებულ უორდროპის ქართულ კოლექციაში მიკვლეული, საქართველოსთან დაკავშირებული უამრავი თარგმანი. 1,454 ერთეულის, 73 სერიისა და 74 ხელნაწერისაგან შემდგარ კოლექციას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ქართულ-ინგლისური ლიტერატურული კონტაქტების შესწავლის დროს.

საყოველთაოდ ცნობილი მარჯორისეული თარგმანები:

1. ქართული ხალხური ზღაპრები, Georgian Folk Tales, London, Published by David Nutt; 1894 (MS. Wardrop. d. 40/4 (4))
2. განდევილი, The Hermit, Legend by Prince Ilia Chavchavadze, London, published by Bernard Quaritch, 1895 (MS. Wardr. e. 4)
3. ვეფხისტყაოსანი, The Man in the Panter's skin, A Romantic Epic by Shota Rustaveli, Oriental Translation Fund, London, 1912

ოლივერისა და მარჯორის ერთობლივი თარგმანები (ოლივერის აქვს როგორც თარგმანები ასევე ორიგინალური ნაშრომები. მისი თარგმანები ძირითადად რუსულიდანაა გადმოტანილი, ნაწილი კი მარჯორისთან ერთადაა შესრულებული):

წმინდა ნინოს ცხოვრება, Life of St. Nino; Oxford, Clarendon Press 1900; (MS. Wardr. d. 8);

წიგნი სიბრძნე სიცრუისა, The Book of Wisdom and Lies, 1894,

Klemsscott Press; რაც აღექსანდრე ცაგარელისეული რუსული თარგმანიდანაა ოლივერის მიერ შესრულებული, მარჯორის ის ქართულთან შეუდარებია და ჩაუსწორებია. (MS. Wardr. d. 9);

ვისრამიანი, The story of the loves of Vis and Ramin, London, 1914. (Visramiani 1914).

ოლივერის ორიგინალური ნაშრომები:

1. The Kingdom of Georgia, Travel in Land of Women, Wine, and Song, London, 1888, Sampson Low, Marston, Searle and Revington, საქართველოს სამეფო, გამოცემული 1888 წელს და შემდგომ ხელახლა დაბეჭდილი 1977 წელს შპს Lucaz da kompany-ს მიერ;

ინგლისურ-სვანური ლექსიკონი, „English-Svanetian Vocabulary” In Journal of Royal Asiatic Society, ლონდონი, 1911;

ბრიტანეთის მუზეუმის ქართულ ზენაწერთა კატალოგი, 1913.

სულ ესაა ნინო უორდროპის მიერ მოწოდებული იმ თარგმანთა ჩამონათვალი, რაზეც უორდროპები მუშაობდნენ. (Wardrop, 1994).

1981 წლამდე უორდროპთა გვარი მხოლოდ ზემოთ ჩამოთვლილი თარგმანებით იყო ცნობილი. ამ წელს გურამ შარაძემ ოქსფორდის ინგლისურ – ქართული ურთიერთობის გაღრმავება დაკავშირებულია ოლივერის ტრანსკავკასიის ბრიტანეთის პირველ კომისრად დანიშვნასა და ამ ორ ქვეყანას შორის დიპლომატიური ურთიერთობის დაწყებასთან. (საგარეო მდივანმა ლორდ კუზონმა ოლივერი ბრიტანეთის მთავარ კომისრად დანიშნა საქართველოში. ეს თანამდებობა ოლივერს ეკავა ბოლშევიკების საქართველოში შემოსვლამდე, 1921 წლამდე. 1919 წელს ოლივერი თბილისში დაინიშნა ბრიტანეთის მთავარ კომისრად კავკასიაში.) ოქსფორდში მიკვლეული მასალების მიხედვით მარჯორის დიპლომატის თანამდებობა არასოდეს სჭერია, მაგრამ იგი მუდამ ეხმარებოდა საქართველოში შექმნილ მეგობრებს. ქართველი ხალხი მას, როგორც მხსნელ მანდილოსანს მიმართავდა გასაჭირის დროს. ისიც შეძლებისდაგვარად ცდილობდა მათ დახმარებას. ის იყო არა მხოლოდ მთარგმნელი და საქართველოთი აღფრთოვანებული პიროვნება, არამედ ეგრეთწოდებული “დიპლომატი” და ამ მიწის, კულტურის და ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის დამცველი. მის თარგმანებს და ორიგინალურ ნაშრომებს, მის შუამავლობას და დაუდალავ შრომას გარვეული როლი უნდა ეთამაშა საქართველოს ისტორიაზე.

2008 წელს მარჯორი უორდროპის ცხოვრებასა და მოღვაწეობასთან დაკავშირებით, აქამდე არსებული მასალების ხელახალი გადახედვისა და ოქსფორდის ბიბლიოთეკის ქართული ფოდის შესწავლის შემდეგ, მიკვლეულ იქნა მრავალი საინტერესო და ღირებული ინფორმაცია, რასაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭება არა მხოლოდ ინგლისურ-ქართული ურთიერთობების შესწავლისათვის, არამედ ასევე საქართველოს ისტორიასთან დაკავშირებული მრავალი დეტალის დადგენისათვისაც.

ამჯამად, ყურადღება გვინდა შევაჩეროთ ერთ-ერთ წერილზე, რაც მარჯორის აშკარად მაღალი რანგის პირთან გასაგზავნად უნდა ჰქონოდა თარგმნილი. წერილი მარჯორისეული ხელნაწერი ვერსიის სახითაა შემონახული, მის მიერ შესრულებული ჩასწორებებით. თარგმანი შედგება თერთმეტი თაბახის ფურცლისაგან და ბოდლის ბიბლიოთეკაში MS. Wardr. C26 შიფრითაა დაცული.

ესაა საქართველოს უკანასკნელი დედოფლის, მარიამის მიერ საკუთარი ხელით დაწერილი პეტიცია/თხოვნა, რაც დედოფლის მიერვე გაგზავნილ იქნა იმპერატრიცა – მარია თეოდორეს ასულთან და სანკტ პეტერბურგის მიტროპოლიტთან. სტატია

გამოქვეყნებულია პუბლიცისტის, ზაქარია ედილაშვილის ქართულ გაზეთში “ივერია” (ედილი 1895, №109). ქართულ გაზეთში გამოქვეყნებულ სტატიაზე მითითებულია, რომ ესაა თარგმანი, როგორც ჩანს, მას ეს ინფორმაცია 1866 წელს გამოქვეყნებული დუბროვინის ნაშრომიდან გადმოუღია (Дубровин 1866). მარჯორი რუსულსა და ქართულთან ერთად კიდევ ხუთ ენას ფლობდა. საინტერესოა რომელი ვერსიიდან უნდა ეთარგმნა, რუსულიდან თუ ქართულიდან?

მოცემულ თავში ჩვენს მიერ ჩატარებულია კვლევა მარჯორის მიერ ნათარგმნი მარიამ დედოფლის წერილისა, საქართველოს ისტორიის, კერძოდ 1803 წლის მოვლენების ფონზე. აღნიშნული თავის მიზანია 2008 წელს მიკვლეული მარჯორისეული თარგმანის შესაბამისი დედნის დადგენა, მასში აღწერილი შინაარსის დედანთან და აქამდე არსებულ ისტორიულ წყაროებთან შედარება, ამასთან, საქართველოს ისტორიასთან დაკავშირებული გარკვეული საკითხების დაზუსტება.

რა აერთიანებთ სხვადასხვა ქვეყანაში მცხოვრებ ორ მანდილოსანს მარჯორი უორდროპსა და მარიამ საქართველოს უკანასკნელ დედოფალს? მათთვის ორივესთვის მნიშვნელოვანია უსამართლობის გარკვევა, სიმართლის დადგენა და დამნაშავეის დასჯა.

მარჯორის მიერ შესრულებული წერილი მეტად ყურადსაღებია, ვინაიდან მან შემოგვინახა საკმაოდ მდიდარი ინფორმაცია ისტორიკოსებისათვის, სადაც დედოფალი დაწვრილებით აღწერს მის გადასახლების პერიოდს, მიზეზებსა და შედეგებს.

მარიამის წერილი პირველად 1866 წელს გამოქვეყნდა წიგნში: “ზაკავკაზიე” 1803-1806, (Дубровин 1866) ნ. ნიკოლაი ფეოდოროვიჩ დუბროვინის მიერ. ამის მიუხედავად, 1894 წლის ქართულ ჟურნალ “მომბეში” დაბეჭდილ პოლკოვნიკ როიტერის წერილში დედოფალი კვლავ მკვლელადაა მიჩნეული.

მარიამ დედოფლის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ მრავალმა მეცნიერმა თქვა თავისი სიტყვა, მათ შორის არიან: კრისტოფერ ბაიერსი (Buyers 2007); დევიდ მარშალ ლენგი (Lang 1957, Lang 1962); თამარ და აკაკი პაპაევები: (პაპაევა 1956); ეს თემა განხილულია კ. მაკფარლენის რედაქტორობით გამოცემულ “სამაგიდო საუბრების ჩანაწერებში” (Maria... 1847). მარიამი ყველგან გენერალი ლაზარევის მკვლელადაა მიჩნეული და ეს ფაქტი გამოყენებულია მისი რუსეთში გადასახლების საბაზად.

დევიდ ლანგი იმეორებს რა კოლონელის ვერსიას, (Colonel B. E. A. Rottiers, in his *Itinéraire de Tiflis à Constantinople*, Brussels 1829, pp. 73-83.)

ლევინ ლენგი

მოაქვს აქვე გამოქვეყნებული ფოტო და დასძენს:

“მარიამ დედოფლის რეზიდენციაში მისვლისას ლაზარევმა იგი საკუთარ ოთახში იხილა, ტახტზე მჯდომარე, რომელსაც გარს ეხვია შვიდი მძინარე ბავშვი. ლაზარევმა გაიწია დედოფლისაკენ და უხეშად მიმართა თარჯიმნის პირით: ადექი, წასვლის დროა. დედოფალმა მშვიდად მიუგო: რა გეჩქარებათ? ვერ ხედავთ როგორ მშვიდად სძინავთ ბავშვებს ჩემს გარშემო? უცებ რომ გავადვიდო, ვშიშობ, ეს საძიანო იქნება მათთვის. ვინ მოგცათ ამისი ბრძანება? გენერალმა უპასუხა, რომ ეს იყო თავად ბატონი ციციანოვის ბრძანება.

- ციციანოვი - ეს გიჟი ძაღლი! -წამოყვირა მარიამმა. ამის თქმაზედ, ლაზარევი დაიხარა მის ფეხით მოსათრევად. დედოფალი მუხლებით ეყრდნობოდა ბალიშს, რომლის ქვეშ დამალული ჰქონდა ქმრის, მეფე გიორგის კუთვნილი ხანჯალი. ელვის სისწრაფით გამოაძრო ხანჯალი და ლაზარევს ისეთი ძალით გაუყარა, რომ მისი წვერი მეორე მხარეს გამოვიდა“. (Lang 1962).

დედოფალი მარიაში ლენგის მიერ დახასიათებულია როგორც სასტიკი და პატივმოყვარე პიროვნება.

1. *“At this, Lazarev bent down to drag her forcibly to her feet. The queen was holding on her knees a pillow, beneath which she held concealed the dagger which had belonged to her late husband, King Giorgi. As quick as lightning, she drew the dagger and stabbed Lazarev through the body with such force that the tip of the weapon emerged through his left side.”*

მისი თქმით, როდესაც დედოფალს ხანჯალი ლაზარევის ორგანიზმისან გამოუძვრია, მას ზედ დაუყოლებია, რომ ასე მოკვდებოდა ყველა ვინც გაბედავდა მასთან უპატიოსნო საქციელს.

ოლივერ უორდროპიც თავის “საქართველოს სამეფოში” მარიამს მკვლელად მოიხსენიებს. მისი თქმით, სამეფო ოჯახის რუსეთში გადასახლება ბატონი ციციშვილის ბრძანებით მოხდა. “გადასახლების პროცესი დაკავშირებულია ერთ უბედურ შემთხვევასთან. დედოფალმა მარიამმა უარი განაცხადა წასვლაზე. ერთ ადრიან დილას ლაზარევი შევიდა დედოფლის საძინებელში ჯარისკაცებთან ერთად და ძალით სცადა მისი წამოყვანა. მან იგი კაბის ქვეშ დამალული ხანჯლით მოკლა.”¹ (Wardrop 1888: 130)

თანამედროვე რუსული პრესა მარიამის შესახებ მსგავს ინფორმაციას ავრცელებს:

“როგორც ცნობილია საქართველო რუსეთის ქვეშ გაერთიანდა და აქედან შეწყდა მისი, როგორც პოლიტიკურ ერთეულად არსებობა. ამასთან 1803 წელს საქართველოს ყოფილმა დედოფალმა საზარელი დანაშაული ჩაიდინა (*совершила страшное преступление*), მოკლა გენერალი ლაზარევი. მისმა ქალიშვილმა თამარმა, იმის მიუხედავად, რომ იგი საკმაოდ ახლაგაზრდაა, თბილისის პოლიციის მეთაურის მოკვლა სცადა საკუთარი ხელით. მან თავს ძლივს უშველა გაქცევით. მის გამო, იმპერატორმა ალექსანდრე პირველმა ორივე დამნაშავე კურსკის გუბერნიაში გადაასახლა – ბელგოროდში, ქალთა მონასტერში.” (Tankov 1901) ყოველგვარი გამოძიების გარეშე.

მარჯორი უორდოპი დიდ ინტერესს იჩენს XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე არსებული ქართული ეკლესიის მდგომარეობისადმი. აღნიშნულ თავში განხილულია ქართული ეკლესიის დაცვის მიზნით მარჯორის მიერ შესრულებული თარგმანები, რომელთა უმთავრესი მიზანი რუსულ სინოდთან შუამდგომლობის მიღწევა გახლდათ. რუსულ-ქართული საეკლესიო ურთიერთობები ამ პერიოდში არაერთხელ მოექცა უცხოელი მეცნიერებისა თუ ისტორიკოსების ყურადღების ქვეშ. ერთ-ერთი ასეთი პიროვნებაა თოედორ ედუარდ დაულინგი (1837-1921). იგი იყო ანგლიკანი მღვდელი და ისტორიკოსი, რომელიც სწავლობდა ანტიკურ ორიენტალისტურ ეკლესიებს და პუბლიკაციებს აქვეყნებდა სომხური, თუ ანტიოქიის ეკლესიების, იერუსალიმის პატრიარქატისა და საქართველოს შესახებ. საკუთარ წიგნში: *Scetches on Georgian Church* (Dowling 1912) იგი მიმოიხილავს საქართველოს და ქართული ეკლესიის ისტორიას, ქართული ეკლესიის ადრეულ ტრადიციებს, საუკუნეების მიხედვით აღწერს მნიშვნელოვან მოვლენებს საქართველოს ისტორიაში. აფიქსირებს თავის შეხედულებებს მეცხრამეტე საუკუნეში ქართულ ეკლესიაში განვითარებულ მოვლენებზე.

ბოდლის ბიბლიოთეკის ქართული კოლექციის შესწავლის შედეგად აღმოჩნდა, რომ ის იყენებდა თავის კავშირებს, პრივილეგიებსა და ცოდნას, რომ ყველასათვის გაეცნო საქართველოში არსებული მდგომარეობა. ამის დამადასტურებელია ოქსფორდის ბიბლიოთეკაში დაცული რუსეთის მთავრობისადმი მიწერილი და სხვადასხვა ქვეყნის საზოგადოებებისა თუ მაღალი რანგის პირების მიერ ხელმოწერილი წერილები.

როგორც ჩანს, არაერთი პეტიცია და მიმართვა გაგზავნილა რუსეთში, გამორიცხული არაა, რომ ეს მარჯორის შუამავლობის ერთ-ერთი ნაყოფია და ამიტომაცაა მიმართვები შემონახული სწორედ მარჯორი უორდოპის ფონდში. ბოდლის ბიბლიოთეკაში შესაძლებლობა მოგვეცა გვენახა ერთ-ერთი ასეთი მიმართვის ასლი. მიმართვა შედგენილია ბრიტანეთში არსებული ბრიტანული საზოგადოებებისა და კომიტეტების წარმომადგენელთა მიერ, სადაც დეტალურადაა აღწერილი ჰააგის კონფერენციის გადაწყვეტილებები. მოთხოვნა დაწერილია მისი აღმატებულების მთავრობის მიმართ, უფლებების საზღვრების შესვენების, უსამართლო ტანჯვის თავიდან აცილების მიზნით.

1921 წლის თებერვლიდან, ბოლშევიკთა შემოსევის გამო საქართველოდან იძულებით დაბრუნების შემდეგ ოლივერმა შეიქმნა “ქართული საზოგადოება,” “ლონდონის ქართული კომიტეტი,” 1930 წლის შუა წლებიდან ვუდი აღენტან ერთად ჩამოაყალიბა

„საქართველოს საისტორიო საზოგადოება“ რომელიც 1935, 1936, 1937 წლებში ვუდი აღენტის რედაქტორობით უშვებდა ჟურნალს „გეორგია“. ქართველი თუ უცხოელი (სახლვარგარეთ თუ საქართველოში მცხოვრები) მწერლები აქვეყნებდნენ კვლევებს ქართული ენის, ლიტერატურის, კულტურის შესახებ და ა. შ. ჟურნალის მიზნები ჩამოთვლილია ჟურნალის თავფურცელზე, სადაც უმთავრესი ქართული კულტურის პოპულარიზაციაა. მარჯორიმ განსაკუთრებით დიდი ხანი მოანდომა „ვეფხისტყაოსნის“ დედნის შესწავლას. იგი დაახლოებით თვრამეტი წელი თარგმნიდა პოემას და წერილებში მაინც უკმაყოფილებას გამოხატავდა მის მიმართ, რამდენჯერმე მიბრუნებია და ხელახლა უთარგმნია იგი. თავად მარჯორისეული თარგმანი გამოგვადგება იმის საჩვენებლად, თუ როგორ სწავლობდა იგი თითოეულ სიტყვას, სხვადასხვა ენებზე ეძებდა ნებისმიერ, პოემასთან დაკავშირებულ, მასალას და იყენებდა დედანში ჩადებული შინაარსის სწორად

გაგებისათვის. აღსანიშნავია ისიც, რომ მთარგმნელს სქოლიოებში დართული აქვს განმარტებული ადგილები და მითითებული ჰყავს მათი ავტორები, ვინც კი დახამრება გაუწია მას, ქართველ მეცნიერთათვისაც კი, საეჭვო ადგილების განმარტებაში.

პოემის თარგმანში კარგად ჩანს მთარგმნელის ზოგადი განათლება. „ვეფხისტყაოსნის“ 893-ე სტროფის დასასრულს იგი პარალელებს ავლებს მეცამეტე საუკუნის გერმანელ მწერალთან ვოლფგანგ ვონ აიშენბახის „პარცივალთან“, სადაც მას ეს ეპოზოდი სხვაგვარად აქვს აღწერილი; შარლოტა ბრონტეს „შირლისთან“, სადაც შირლის მისი შეყვარებული ხშირად უწოდებდა პანტერას, ლეოპარდს.

აღსანიშნავია მარჯორის მიერ მკითხველისათვის განმარტებული ადგილები, სადაც კარგად ჩანს ქართული ლიტერატურისა და ფოლკლორის საფუძვლიანი ცოდნა: „ქართულ მითოლოგიაში მზე ქალი ღვთაებაა, მთვარე კი მამაკაცი“ (Rusthaveli 2005: 24).

პოემას დამატების სახით დართული აქვს გამოყენებული ლიტერატურა, სადაც შედის: თარგმანი ნიკო მარის მიერ რუსულად დაწერილი „ვეფხისტყაოსნის“ კვლევისა, დევიდ მარშალ ლანგი თავის კვლევაში „ქართველოლოგიური კვლევა ძიება ოქსფორდში“ (ლენგი 1957) მარჯორის თითქმის ყველა თარგმანს ჩამოთვლის და დასძენს, რომ შესაძლოა მარჯორი სწერდა კიდევ ქართველ მეგობრებს ამის შესახებ, მაგრამ ასეთი მასალა ჯერჯერობით არაა აღმოჩენილი.

ოქსფორდში მიკვლეული მასალების შესახებ ინფორმაციის ქართულ პრესაში ძიების დროს ვიხილეთ თედო სახოკიას მიერ 1912 წელს გამოქვეყნებული სტატია, სადაც იგი თითქოს მინიშნებას გვაძლევს 2008 წელს მიკვლეული თარგმანების შესახებ.

„უორდროპის ასული ეკუთვნის იმ მცირე რიცხვს ევროპიელთა, რომელთაც შეისწავლეს ჩვენი ენა, ლიტერატურა და ისტორია, იმ განსხვავებით კი, რომ განსვენებულმა არამც თუ შეისწავლა ენა, ლიტერატურა და ისტორია, არამედ ყოველსავე ამასთან ერთად უანგარო სიყვარულით შეიყვარა ჩვენი ყველასგან დავიწყებული ცხალხი და ქვეყანაცა. უორდროპის ასულმა განათლებულ ევროპას გააცნო „განდეგილი“, ილია ჭავჭავაძისა, „სიბრძნე სიცრუე“, სულხანსაბა ორბელიანისა, „ქართული ხალხური ზღაპრები“ „ვეფხისტყაოსანი“, მრავალი სხვადა სთარგმნა, რომელთა დასრულება და გამოქვეყნება უღმობელმა სიკვდილმა აღარ დააცალა“.

მარჯორის ღვაწლი ქართველთა მიერ მის სიცოცხლეშივე დაფასდა. მარჯორი ქართველების შესახებ საუბრისას ყურადღებას ამახვილებს იმ ფაქტზე, რომ ქართველი ქალი მებრძოლი სულითაა აღსავსე და დიდ როლს ასრულებს საქართველოს ისტორიაში, ქართველი საზოგადოება მასაც იმ ქართველ მანდილოსანთა გვერდით ახსენებს, რომლებიც წმინდანებად არიან შერაცხულები. XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე მცხოვრები ქართველი საზოგადო მოღვაწეები მარჯორის არაერთხელ ადარებენ წმინდა ნინოსა თუ თამარს და მასში დიდ იმედსა და ნუგეშს ხედავენ.

მარჯორი უორდროპის ქართულ კოლექციაში სხვადასხვა ქართველი მოღვაწის მიერ ათამდე ლექსია მარჯორისადმი მიძღვნილი, სადაც თითქმის ყველგან მარჯორის ღვთიურ ძალაზეა საუბარი. ქართველი ხალხი მას თითქმის ყველგან უფლისგან გამოგზავნილად მიიჩნევს.

ღადლო იოსების ძე იაშვილი, სოფელ ქალას გამართულ სადილზე სადღეგრძელოდ თქმული ლექსი:

„ციურსა ნიჭსა კეთილსა მუდამ ნათელი ჰყენია,
ნათელსა, ბროლის ნათალსა, ბაგე სიბრძნითა ჰშვენია.
მისნი სპეტაკნი საქმენი მნათობთა გარდაჰყენია!
ვარდი, ზამბახი ყოველთვის მისგან ყოველგან ჰყენია!
დღეს თაიგული შემკული ჩვენს შორის გამოგვრევია!“

რეჟისორმა გიორგი თუმანიშვილმა ფილმიც კი გადაიღო სახელწოდებით „მარჯორი და ოლივერი“.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. „მარჯორი უორდროპის მოგვიანებით მიკვლეული თარგმანები“ შორენა შტოიერი (სადისერტაციო ნაშრომი);
2. გურამ შარაძე „ბედნიერებისა და სათნოების საუნჯე“ უორდროპები და საქართველო, გამომცემლობა საბჭოთა საქართველო, თბილისი 1984 წ.

ქალაქი / სოფელი: ზუგდიდის მუნიციპალიტეტის, სოფელი ერგეტა.

სკოლა: სსიპ ზუგდიდის მუნიციპალიტეტის სოფელ ერგეტის საჯარო სკოლა

სასკოლო გუნდი: „ამატერასუ“

ხელმძღვანელი პედაგოგი: მაია დადიანი

გუნდის წევრები:

სახელი და გვარი	ასაკი	საკონტაქტო ტელეფონი
ლანა ზურაბიშვილი	14 წლის	555 40 12 31
თემურ ჭანია	14 წლის	555 29 74 61
ნინო წურწუმია	14 წლის	558 31 35 07
ელენე მამფორია	15 წლის	577 14 62 85
ანა-მარია ჭანია	15 წლის	577 14 63 03
ლიზა მიქაია	15 წლის	568 35 45 32

სკოლის ელექტრონული მისამართი: Ergeta@mes.gov.ge

ტელეფონი: 577 62 89 20